

Όπως η Ήπειρος είχε το Σούλι της, έτσι και ο Μωριάς είχε το δικό του, με μια όμως διαφορά. Το Ηπειρώτικο Σούλι το κατοικούσαν χριστιανοί που είχαν αρβανίτικη φύτρα, ενώ αυτό του Μωριά το κατοικούσαν μωαμεθανοί με αρβανίτικη και αυτοί καταγωγή. Το Σούλι του Μωριά ήταν του Λάλα, εκεί στου Μπαστηρά.

Ήταν σημαντική νίκη των Ελλήνων κατά των Λαλαίων, μουσουλμάνων Αλβανών κατοίκων της περιοχής Λάλας της Ηλείας, οι οποίοι αποτελούσαν σοβαρό εμπόδιο για την ευνοϊκή εξέλιξη της επανάστασης στην Πελοπόννησο.

• Δράση των Λαλαίων πριν το ξέσπασμα της Επανάστασης

Στην περιοχή του Λάλα διέμεναν Αλβανοί, οι πιο φημισμένοι σε πολεμικότητα και ανδρεία, που αποτελούσαν υπολείμματα των Αλβανών επιδρομών του 1770 στην Ελλάδα. Είχαν δε εγκατασταθεί σε διάφορους συνοικισμούς στην κατάφυτη περιοχή της αρχαίας Φολόης. Με ορμητήριο αυτό οι Λαλαίοι επιχειρούσαν συνεχείς επιδρομές στους κάμπους της Γαστούνης και του Πύργου Ηλείας, εναντίον Ελλήνων και Τούρκων γαιοκτημόνων, καταστρέφοντας και ρημάζοντας κάθε φορά, βάζοντας φωτιά στα χωριά, στα γεννήματα, συνάζοντας τα ζώα, περνώντας τον Αλφειό προς την Αγουλινίτσα και προχωρώντας ακόμα μακρύτερα [1].

Έτσι με τον τρόπο αυτό οι Λαλαίοι είχαν καταστεί οι κυρίαρχοι της Ηλείας και Ολυμπίας. Μάλιστα πολλοί βελήδες της Πελοποννήσου προσπάθησαν κατά καιρούς να τους ταπεινώσουν, ιδιαίτερα ο Βελή Πασάς, αλλά δεν το κατόρθωσαν.[2]

Δράση των Λαλαίων μετά το ξέσπασμα της Επανάστασης

Με το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, ένα από τα κάστρα της δυτικής Πελοποννήσου, όχι όμως ιδιαίτερα αξιόλογο, που επιχειρήθηκε μία από τις πρώτες πολιορκίες αμέσως μετά τον ξεσηκωμό της Πάτρας ήταν και το κάστρο του Χλεμουτσίου το οποίο άρχισαν να πολιορκούν οι Μωραίτες κυρίως της Γαστούνης υπό τον Γεώργιο Σισίνη, και του Πύργου Ηλείας, υπό τον Χαράλαμπο Βιλαέτη πιθανώς και με οδηγίες από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό να μην επιτρέψουν στην αποκλεισμένη στο κάστρο ένοπλη φρουρά να διαφύγει προς την Πάτρα, γιατί θα ενίσχυε τους εκεί πολιορκημένους Τούρκους.

Στα τέλη Μαρτίου με αρχές Απριλίου 1821, σώμα 400 Λαλαίων, με αρχηγό τον Ραΐπ αγά, πλησίασε το παλιό κάστρο Χλεμούτσι, όπου οι Τούρκοι της Γαστούνης βρίσκονταν αποκλεισμένοι από τις 27 Μαρτίου. Μόλις όμως φάνηκαν οι Λαλαίοι, οι Έλληνες σκόρπισαν. Τότε οι Λαλαίοι έκαψαν και λεηλάτησαν όλη την περιοχή, αναγκάζοντας τους ντόπιους να καταφύγουν στη Ζάκυνθο, ενώ οι Τούρκοι της Γαστούνης έφτασαν ανενόχλητοι στην Πάτρα, όπως είχε προβλέψει ο Παλαιών Πατρών Γερμανός. Η διάλυση της πολιορκίας του Χλεμουτσίου ήταν η πρώτη ήττα των Ελλήνων μετά την έναρξη της επανάστασης.[3].

Τον Απρίλιο του 1821, οι Λαλαίοι επιχειρούσαν από το ορμητήριό τους συνεχείς επιδρομές εναντίον του Πύργου και της Αγουλινίτσας, σπέρνοντας τον φόβο και προκαλώντας μεγάλες καταστροφές στους Έλληνες της περιοχής[4].

Αποκλεισμός του Λάλα

Η κατάσταση αυτή αποτελούσε ανοιχτή πληγή στις πλάτες των επαναστατημένων Ελλήνων και θα μπορούσε να είχε ολέθριες συνέπειες στον αγώνα τους. Ο Βιλαέτης, εκπαιδευμένος στον αγγλικό στρατό της Επτανήσου, διείδε τον κίνδυνο από την παρουσία των Λαλαίων, καθώς θα αποτελούσαν το πολεμικό στήριγμα των ομοθρήσκων Τούρκων της περιοχής. Γι αυτό προχώρησε σε αποκλεισμό των Λαλαίων, προσκαλώντας σε βοήθεια και άλλους οπλαρχηγούς της περιοχής μεταξύ των οποίων και τους Πλαπουταίους.

Οι Έλληνες κάτοικοι της Ηλείας προχώρησαν στην εκτέλεση του τολμηρού σχεδίου αποκλεισμού, στήνοντας στρατόπεδο σε απόσταση τριών ωρών από το Λάλα, στο χωριό Στρέφι, ενώ 100 άνδρες στάλθηκαν ως προφυλακή στο χωριό Λαντζόι, στην πεδιάδα του Λάλα. Τότε οι Λαλαίοι, γεμάτοι έκπληξη από την τολμηρή πράξη των Ελλήνων, επιτέθηκαν με σώμα 1.000 ανδρών εναντίων της ελληνικής προφυλακής, στις 10 Μαΐου 1821. Ο Βιλαέτης, με 100 άνδρες έτρεξε να βοηθήσει την προφυλακή του. Στη μάχη που ακολούθησε, στον μύλο του Σμίλα, οι Ηλείοι αντιστάθηκαν πεισματικά αλλά το ιππικό των Λαλαίων κατάφερε να αποκόψει τον Βιλαέτη ο οποίος μόνο με 15 άνδρες, συνέχισε να πολεμάει ηρωικά μέχρι το τέλος. Ο θάνατος αυτού του ικανού αρχηγού χαιρετίστηκε με κραυγές χαράς από τους Λαλαίους.[5].

Στις 13 Μαΐου, σώμα Γορτυνίων υπό τον Γεωργάκη Πλαπούτα και Φαναριτών υπό τους Λιμπέριο Ζαριφόπουλο και Τζανέτο Χριστόπουλο κατέλαβε ορεινή θέση σε απόσταση 2 ωρών από το Λάλα. Το εγχείρημα ήταν πιθανά καταδικασμένο σε αποτυχία, αν δεν κατέφθαναν εκείνη τη στιγμή δύναμη 500 περίπου Επτανησίων εθελοντών, καθ' υπόδειξη του Παλαιών Πατρών Γερμανού. Οι Επτανήσιοι αυτοί, οι οποίοι διέθεταν και 4 κανόνια, ήταν Κεφαλλονίτες, υπό τους Ανδρέα και Κωνσταντίνο Μεταξά, Βαγγέλη Πανά αλλά και Ζακυνθνοί[5] υπό τον Διονύσιο Σεμπρικό.

Στις 30 Μαΐου, η δύναμη των Επτανησίων, η οποία είχε εν τω μεταξύ μεγαλώσει λόγω της προσέλευσης αγωνιστών από την Ηλεία και τα Καλάβρυτα, κύκλωσε το Λάλα, καταλαμβάνοντας οχυρές θέσεις γύρω από αυτό. Μια τέτοια ήταν το βουνό Πούσι, μόλις μισή ώρα μακριά. Οι Λαλαίοι συνειδητοποίησαν για πρώτη φορά τη δυσκολώτατη θέση στην οποία βρέθηκαν, όταν είδαν την αριθμητική δύναμη του αντιπάλου και τη στρατιωτική οργάνωση των Επτανησίων, η οποία είχε ήδη εντυπωσιάσει και τους Έλληνες επαναστάτες.[5]

Η μάχη

Μεταξύ των Ελλήνων υπήρχε αναποφασιστικότητα σχετικά με την τακτική που θα ακολουθούσαν. Οι Επτανήσιοι ήθελαν να επιτεθούν αμέσως, ώστε να μη προλάβουν να προετοιμαστούν οι Λαλαίοι, ενώ οι Πελοποννήσιοι προτιμούσαν να περιμένουν την κατάλληλη ευκαιρία. Όταν όμως κυκλοφόρησε η φήμη ότι οι Λαλαίοι σκέπτονταν να παραδοθούν στους Κεφαλλονίτες, ξέσπασε αναταραχή στο στρατόπεδο των Επτανησίων όπου οι στρατιώτες άρχισαν να απειλούν ότι θα φύγουν. Για να αποτρέψουν αυτό το ενδεχόμενο, οι Επτανήσιοι αρχηγοί αποφάσισαν να στείλουν επιστολή στους Λαλαίους, με προτάσεις ειρηνικής αποχώρησης των δεύτερων και απειλή άμεσης επίθεσης και παράδοσής τους στους εχθρούς τους Πελοποννησίους, σε περίπτωση που δεν την αποδέχονταν. Η επιστολή έφερε την υπογραφή του ανύπαρκτου Μιχαήλ Υψηλάντη, «Κωνσταντινουπολίτη, Γενικού οπλαρχηγού της εκστρατείας» και την προσυπέγραφαν οι αρχηγοί Κωνσταντίνος Μεταξάς, Γεράσιμος Φωκάς, Ανδρέας Μεταξάς, Βαγγέλης Πανάς, Διονύσιος Σεμπρικός, Παναγιώτης Στρούζας, και ο Μιχαήλ Κουτουφάς. Οι Λαλαίοι έστειλαν ως απάντηση «ολίγα κεράσια του Λάλα και δύο ραβανιά δι' αγάπην» και προσπάθησαν να κερδίσουν χρόνο, μη απαντώντας στις προτάσεις, προφασιζόμενοι ότι

έλειπαν οι αρχηγοί τους. Τελικά, μετά από δύο ημέρες, απάντησαν ειρωνικά προτείνοντας στους Επτανήσιους να αποχωρήσουν εκείνοι και τότε οι Λαλαίοι, ως φίλοι, θα τους παρείχαν τα μέσα αναχώρησής τους.[6]

Μετά από αυτή την εξέλιξη, οι Έλληνες αποφάσισαν γενική επίθεση από τρία σημεία: Οι Γορτύνιοι με επικεφαλής τον Πλαπούτα και τον Δεληγιάννη, μαζί με τους Ολύμπιους του Χριστόπουλου, θα επιτίθονταν από τα δεξιά, εναντίον της θέσης Μπαστηρά. Οι Ηλείοι και οι Επτανήσιοι, με αρχηγούς τους αδελφούς Μεταξά και τον Πανά, θα επιτίθονταν εναντίον του ίδιου του Λάλα ενώ οι Ηλείοι υπό τον Σισίνη και οι Καλαβρυτινοί του Παναγιωτάκη Φωτήλα θα βάδιζαν προς τα χωριά Δούκα και Λουκίσσα.. Λόγω όμως κακού συντονισμού, επιτέθηκε μόνο το σώμα υπό τον Πλαπούτα, στις 9 Ιουνίου. Οι Λαλαίοι, δίνοντας μεγάλη σημασία στη θέση Μπαστηρά, εξαπέλυσαν εναντίον του σφοδρή αντεπίθεση και το ανάγκασαν να υποχωρήσει, ενώ λόγω της σύγχυσης που δημιουργήθηκε και εξαιτίας του καύσωνα, ο Πλαπούτας πέθανε από εγκεφαλική συμφόρηση. Σε αυτή την αψιμαχία σκοτώθηκαν 11 Πελοποννήσιοι και 3 Επτανήσιοι από την πλευρά των Ελλήνων, ενώ οι Λαλαίοι είχαν μεγαλύτερες απώλειες. Επειδή όμως η απώλεια του Πλαπούτα είχε ως συνέπεια να εγκαταλείψουν οι περισσότεροι άνδρες του τη μάχη, ο Κολοκοτρώνης με τον Κανέλλο Δεληγιάννη έστειλαν ως αντικαταστάτη τον αδελφό του Δημήτρη Πλαπούτα. Αυτός είχε σημαντικές στρατιωτικές και ηγετικές ικανότητες και κατάφερε να αναπτρώσει το ηθικό των ανδρών του.[7]

Στις επόμενες ημέρες, γίνονταν διάφορες αψιμαχίες χωρίς ξεκάθαρο αποτέλεσμα. Οι Λαλαίοι άρχισαν να σκέφτονται την αποχώρησή τους, έχοντας μάθει για τη στενή πολιορκία της Τριπολιτσάς και τα προβλήματα που αντιμετώπιζε ο στρατός του Ομέρ Βρυώνη στη Βοιωτία, ο οποίος είχε σταλεί για να συνδράμει τους Τούρκους της Πελοποννήσου. Έτσι ζήτησαν τη βοήθεια του Γιουσούφ Πασά στην Πάτρα ο οποίος εκστράτευσε προσωπικά, επικεφαλής 1.000 έως 1.500 ανδρών, μεταξύ των οποίων 300 ιππείς (ντελήδες). Όταν η δύναμη αυτή πλησίασε στο Λάλα, στις 11 Ιουνίου, οι Λαλαίοι επιχείρησαν επίθεση από την πλευρά τους, με αποτέλεσμα οι Έλληνες να βρεθούν ανάμεσα σε δύο πυρά και να δώσουν την ευκαιρία στον Γιουσούφ να μπει στο Λάλα. Μετά από αυτή την ενίσχυση των εχθρών τους, οι Πελοποννήσιοι σκέφτηκαν να μεταφέρουν το στρατόπεδό τους σε απόσταση ασφαλείας, στη Δίβρη. Ωστόσο, οι Επτανήσιοι ήταν αντίθετοι σ' αυτό, ιδιαίτερα ο Ανδρέας Μεταξάς. Τελικά οι Έλληνες αποφάσισαν να ζητήσουν ενισχύσεις από την Πελοποννησιακή Γερουσία που έδρευε στη Στεμνίτσα.[7] Αντίθετα με τους Έλληνες, ο Γιουσούφ δεν μπορούσε να περιμένει, καθώς φοβόταν επίθεση στην Πάτρα. Έτσι πήρε την πρωτοβουλία να επιτεθεί πρώτος με στόχο τη διάλυση του στρατοπέδου τους, την αρπαγή των κανονιών τους και την ασφαλή μεταφορά των Λαλαίων στην Πάτρα. Ακολούθησε σκληρή μάχη σώμα με σώμα, στις 13 Ιουνίου στη θέση Πούσι όπου αμύνονταν οι Έλληνες. Από τους Έλληνες διακρίθηκαν οι Ολύμπιοι του Χριστόπουλου, οι οποίοι βρέθηκαν ανάμεσα στο τουρκικό ιππικό του Γιουσούφ και τους Λαλαίους και έχασαν 30 άνδρες, και οι Επτανήσιοι που απέκρουαν με πείσμα τις προσπάθειες του Γιουσούφ να τους πάρει τα κανόνια. Έτσι οι Τούρκοι αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν. Στη μάχη τραυματίστηκαν μαχόμενοι και ο Ανδρέας Μεταξάς με τον Διονύσιο Σεμπρικό.

Αποχώρηση των Λαλαίων

Την επόμενη ημέρα, 14 Ιουνίου, οι Τούρκοι έφυγαν μαζί με τους Λαλαίους για την Πάτρα. Τότε οι Έλληνες μπήκαν στο άδειο Λάλα και το έκαψαν. Κατ' άλλη εκδοχή, όπως σημειώνει ο Ν. Πολίτης, η πυρπόληση του χωριού έγινε από τους ίδιους τους Λαλιώτες κατά την

αναχώρησή τους «ώστε ελάχιστα απέμειναν προς λαφυραγωγίαν εις τους εισελθόντας ύστερον Έλληνας»[8] Οι Λαλαίοι μπήκαν σε καράβια και αποχώρησαν από την Ελλάδα με προορισμό την Ανατολή.[7]

Συνέπειες

Ήταν μεγάλη η σημασία της ελληνικής νίκης, καθώς οι Λαλαίοι θεωρούνταν «τα καλύτερα ντουφέκια του Μοριά»[7]. Εκτός την ανακούφιση που επέφερε τους γειτονικούς ελληνικούς πληθυσμούς και την αναπτέρωση του ηθικού των Ελλήνων, των οποίων ο αγώνας άρχισε να εδραιώνεται στη ΒΔ. Πελοπόννησο, επέφερε ευνοϊκή εξέλιξη του αγώνα στο κέντρο της Πελοποννήσου και την τελείως διαφορετική στάση των Αλβανών της Τριπολιτσάς. Για τη συμμετοχή τους στη μάχη, οι Επτανήσιοι διώχθηκαν από την αγγλική Διοίκηση των Ιονίων Νήσων με συλλήψεις, φυλακίσεις και δημεύσεις περιουσιών[7].

Λαογραφία

Σε κάποιες υπερήφανες Λαλιώτισσες, που φέρονταν να αιχμαλωτίστηκαν μετά τη μάχη αναφέρεται το ακόλουθο δημοτικό τραγούδι[8]:

Του Λάλα με τα κρυά νερά, με τοις βαρειές κυράδες
με τοις τραναίς αρχόντισσας, τοις καλομαθημέναις
που δεν καταδεχόντανε της γης να την πατήσουν,
ποφόρηγαν χρυσά σκουτιά* και κόκκινα σαλβάρια*
και τώρα πως κατάντησαν κοπέλλαις σ' τους ραγιάδες!
Φέρνουν βαρέλια με νερό και ξύλα ζαλωμέναις*

νά χουν οι Έλληνες νερό, φωτιά να πυρωθούνε.
Και η μιά την άλλη ελέγανε και η μια την άλλη λένε:

-Τι να ν' κείνα που φαίνονται, τι να ν' κείνα που ερχώνται;

Μήνα είν' μπαϊράκια τούρκικα, μην τάστειλε ο Πασάς μας;

-Δεν είν' μπαϊράκια τούρκικα, δεν τάστειλε ο Πασάς μας
παρά είν. μπαϊράκια κλέφτικα, κ' είναι των Πλαπούταιων.

Κλαίνε μανούλαις για παιδιά, γυναίκες για τους άντρες

κλαίει και μια χανούμισσα για το μοναχογιό της.

(*) Σκουτιά = ενδύματα, σαλβάρια = φαρδιές βράκες, ζαλωμέναις = φορτωμένες.